

legal literacy education curriculum in secondary schooling system of Islamic republic of Iran: a qualitative approach

Kamal Mohammadzadeh, Rahmatallah Marzooghi, Mohammad Hadi Sadeghi, Mehdi Mohammadi, Mohammad Hassan Karimi

¹ curriculum PhD of Shiraz University, Fars, Iran.

² Professor of Department, Educational Planning and Administration, Shiraz University, Shiraz, Iran.

³ Associate Professor, Law & Political faculty, Shiraz University, Fars, Iran.

⁴ Associate Professor, Educational faculty, Shiraz University, Fars, Iran.

⁵ Associate Professor, Educational faculty, Shiraz University, Fars, Iran.

Abstract

This aim of study was to develop a curriculum framework for legal literacy education in secondary schooling system. Research approach was a qualitative case study method. Analytical approach of the study was based on the re-contextualization technique. research participants were 15 judges, lawyers, Law and curriculum specialists which selected by a purposeful sampling and Criterion-based method. Criterion for participants adequacy was theoretical saturation. Research tool for qualitative data gathering was a semi-structured deep interview. Validation of qualitative data was studied through credibility and reliability by applying triangulation technique. Whith regard to qualitative method of research, thematic analysis method was applied and thematic network of the legal education curriculum framework based on basic, organizing and global themes, by using N-Vivo software was formed. Findings showed that there are nine organizing themes in nine curriculum components (goals, content, learning activity, materials, teaching-learning strategy, time, space, grouping and evaluation) and 31 basic themes that should be considered in the curriculum framework of legal literacy education in the secondary schooling level.

Keywords: Curriculum, Legal literacy, Secondary Schooling

طراحی برنامه درسی سواد حقوقی

کمال محمدزاده، رحمت‌اله مرزوقی*، محمدهادی صادقی،

مهدی محمدی، محمدحسن کریمی

^۱ دکتری مطالعات برنامه درسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

^۲ استاد دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

^۳ دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

^۴ دانشیار دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

^۵ استادیار دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

چکیده

هدف این پژوهش، دستیابی به چارچوب برنامه درسی آموزش سواد حقوقی بود. این پژوهش کیفی و به روش مطالعه موردی است. رویکرد تحلیلی در تدوین چارچوب بر اساس رویکرد بازآفرینی بافت-محور است. مشارکت کنندگان در پژوهش متشکل از ۱۵ نفر از قضات، وکلا و متخصصین رشته حقوق و برنامه درسی بودند؛ که با رویکرد نمونه‌گیری هدفمند و روش نمونه‌گیری معیار انتخاب شدند. معیار کفایت تعداد مشارکت کنندگان، اشباع نظری بود. ابزار گردآوری داده‌های کیفی پژوهش، مصاحبه عمیق نیمه‌ساخت‌مند بود. اعتباریابی داده‌های کیفی از طریق اعتبارپذیری و اعتمادپذیری با استفاده از تکنیک همسوسازی داده‌ها صورت گرفت. با توجه به روش کیفی پژوهش از شیوه تحلیل مضمون (شامل مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر) با استفاده از نرم‌افزار N-Vivo¹¹ برای تشکیل شبکه مضامین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی استفاده شد. نتایج پژوهش، بیانگر وجود نه مضمون سازمان دهنده در حوزه عناصر نه‌گانه برنامه درسی (هدف، محتوا، فعالیت یادگیرنده، منابع و مواد کمک آموزشی، راهبردهای یاددهی-یادگیری، زمان آموزش، فضای آموزش، گروه‌بندی فراگیران و ارزشیابی) بود و مضمون‌های مذکور دارای حدود ۳۱ مضمون پایه بودند که باید در دستیابی به چارچوب برنامه درسی آموزش سواد حقوقی، مورد توجه قرار گیرند.

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی، سواد حقوقی

مقدمه

نظام آموزش و پرورش از بزرگ‌ترین و گسترده‌ترین سیستم‌های درون هر جامعه‌ای است که سرنوشت آن جامعه را در بلندمدت تعیین می‌کند. در حقیقت خوشبختی یا عقب‌ماندگی هر جامعه‌ای به آموزش و پرورش آن بستگی دارد. چنانچه آموزش و پرورش از نظر اهداف، ساختار و منابع به نحو صحیحی طراحی شود، در درازمدت توسعه جامعه را تضمین خواهد کرد و به اثربخشی نزدیک می‌شود (Imani and mehtarpor 2012)؛ لذا توسعه آموزش و پرورش، از جمله اهداف کلیدی و مهم دولت‌ها محسوب می‌شود. از سوی دیگر، نظام آموزش و پرورش نیز مسئولیت سنگینی بر عهده دارد، چراکه تعلیم و تربیت اکثریت نوجوانان بر عهده این نهاد است. به همین دلیل دروس مختلف در آموزش و پرورش باید بتوانند از نظر محتوا نیازهای فکری و اعتقادی دانش‌آموزان را برآورده کنند. البته وجود یک محتوای خوب و کامل به تنهایی برای موفقیت کافی نیست، بلکه مهم‌تر از آن، وجود معلمانی است که بتوانند آن محتوا را با بیانی شیوا و جذاب در ذهن دانش‌آموز به تصویر بکشند. اینجاست که نقش حساس و سرنوشت‌ساز معلمان و توجه به کیفیت تدریس آنها آشکار می‌شود (Sadat, 1994). به علاوه، آموزش و پرورش متولی آموزش انواع سوادهای علمی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، حقوقی و نظایر این‌هاست. آموزش‌های حقوقی از مهم‌ترین دغدغه‌های اکثر نظام‌های تعلیم و تربیت به شمار می‌رود زیرا آموزش حقوق موجب آگاه کردن افراد از حقوق و وظایف خود شده و به آنها اجازه دخالت آگاهانه در سرنوشت خود را می‌دهد. همچنین به احقاق حقوق خود و زندگی بهتر برای خود و دیگر اعضای جامعه منجر می‌شود (Shybbani and davoodvandi, 2010). به وسیله آموزش حقوق، نظام اجتماعی روند بهتری به خود می‌گیرد و می‌توان امید داشت که جامعه به جامعه‌ای پویا و فعال تر تبدیل شود و دانش‌آموزان،

تعاملات اجتماعی خود را با یکدیگر و با نظام سیاسی حاکم بر جامعه، بهبود بخشند. از این منظر می‌توان گفت که سواد حقوقی (Legal literacy) ابزاری برای ایجاد تغییر کیفی در سطح زندگی توده مردم است. تجربه نیز نشان می‌دهد که آگاهی بهتر از قوانین به طور مؤثری در حوزه‌های گوناگون کاری به مردم کمک می‌کند و به اجرا درنیامدن برخی از قوانین نیز تا حدی به عدم آگاهی افراد ذینفع ارتباط دارد (2012, Policotil). در این باره به نظر می‌رسد که اولین گام در جهت شناخت بهتر حقوق، گنجاندن آموزش آن در برنامه درسی دوره‌های مختلف است تجهیز فراگیران به سواد حقوقی به آنها کمک خواهد کرد تا نسبت به این حقوق آگاهی یافته و به مهارت‌هایی دست یابند که بتوانند از حقوق خود و دیگران به نحو مطلوب دفاع کنند. سواد می‌تواند در قالب برنامه‌های درسی تحقق پیدا کند. یکی از عناصر برنامه درسی یعنی کتاب‌های درسی به ویژه کتاب‌های تعلیمات اجتماعی، می‌تواند در این باره نقش مهمی ایفا کند. چراکه این گونه کتاب‌های درسی نوعی بازتاب مسائل و نیازهای اجتماعی دانش‌آموزان است تا این‌گونه روش‌ها در شخصیت آنها نهادینه شوند و آنان بتوانند از وظائف و مسئولیت‌های خود آگاهی یابند. شواهدی وجود دارد که دانش‌آموزان و دانشجویان به مدرسه و دانشگاه می‌روند بدون آنکه دانش و مهارت و ارزش‌هایی را بیاموزند که پایه و اساس زندگی شهروندی و یا باعث شناخت آنها از حقوق خود شود. (Soltani far et all, 2011) معتقدند که شناخت حقوق یکی از مراحل اساسی و پیش‌نیاز تحقق شهروندی است. در مطالعه‌ای (Rayvolly, 2011) به این نتیجه رسید که سطح علایق و دانش سیاسی-مدنی دانش‌آموزان همبستگی قوی با محتوای برنامه‌های درسی دارد؛ وی نشان داد که: ۴۹/۵ درصد از دانش‌آموزان از کمک مدارس برای رشد آگاهی‌های سیاسی و مدنی‌شان رضایت ندارند. (Larid Hunter, 2010) اظهار می‌دارد که سیستم حقوقی باید قادر به

شد بدین معنی که با افزایش آگاهی معلمان از رویدادهای سیاسی-اجتماعی میزان مشارکت معلمان در انتخابات افزایش می‌یابد. (Eshmil and Militto, 2008) در تحقیقی با عنوان سواد حقوقی برای معلمان؛ مسئولیت غفلت شده بیان می‌دارد که سند دانش حقوقی و آموزش معلمان بر اساس یک نظرسنجی از ۱۳۰۰ پاسخ‌دهندگان در هفده ایالات نشان می‌دهد که اکثر مربیان بی‌اطلاع و یا اطلاعات غلط در مورد مسائل حقوقی از جمله حقوق معلم و دانش‌آموز و همچنین قانون مدرسه دارند. همچنین به عواقب غفلت مربیان از دانش حقوقی اشاره نموده است. (Philip H wanger 2007) در عنوان تحقیق خود با عنوان بررسی سواد حقوقی معلمان و آماده‌سازی معلمان بیان می‌دارد که معلمان نیاز به بروز رسانی سواد حقوقی دارند همچنین نیاز به دوره‌های ضمن خدمت برای آموزش سواد حقوقی است، زیرا سواد حقوقی آنان مربوط به ۳۰ سال قبل است؛ و بیان می‌دارد برای پر کردن خلأ نیاز به اصطلاحات و آماده‌سازی حقوقی معلمان است. همچنین بین سواد حقوقی معلمان و اساتید دانشگاه تفاوت قابل توجهی وجود داشت. آگاهی بخشی در زمینه‌های بهداشت، اشتغال، اقدامات امنیتی و قضایی و کاهش فقر (2012, S.S.Patil and Lavanya) در عنوان تحقیق خود به بررسی سواد حقوقی در میان دانش‌آموزان دبیرستانی پرداخت که در این تحقیق بیان داشت که یکی از نگرانی‌های بزرگ در جامعه سواد حقوقی است که نیاز است برای تبدیل دانش‌آموزان به شهروندان مسئول از دوران دبیرستان شروع نمائی‌ام در این تحقیق بیان داشت که ۴۵/۳۳ درصد از دانش‌آموزان دبیرستان سواد حقوقی متوسط، ۲۸ درصد سواد حقوقی کم و ۲۶/۶۶ درصد از دانش‌آموزان سواد حقوقی بالایی داشتند همچنین تفاوت معنی‌داری بین سطح سواد حقوقی پسران و دختران وجود دارند. همچنین تفاوت معناداری بین سطح سواد حقوقی دانش‌آموزان شهری و روستایی

هدایت افراد در یک فرآیند حقوقی باشد و همچنین قادر به هدایت افراد در مکان‌های مناسب در طول مسیر است و همچنین باید به آنان قدرت تشخیص این را بدهد که چه مشکل یا تعارضی حقوقی وجود دارد و اینکه چه زمانی راه‌حل قانونی مطرح می‌شوند، آگاه باشند و بتوانند اقدامات لازم را برای جلوگیری و پیشگیری از مشکلات انجام دهند و هنگامی که امکان‌پذیر نیست، بدانند که چگونه به خودشان به‌گونه‌ای مناسب کمک کنند. در این رابطه، اگرچه نهادهای رسمی و غیررسمی مختلفی به "آموزش حقوق" مبادرت دارند، Eskafi, 2007 به‌منظور بررسی میزان آگاهی جوانان از حقوق و تکالیف شهروندی و عوامل مؤثر بر آن در شهر مشهد انجام داده است. نتایج تحقیق نشان داد که بیش از ۷۰ درصد نمونه از تکالیف و حقوق شهروندی آگاهی زیادی دارند و آگاهی مردان بیش از زنان است. مهم‌ترین متغیر مؤثر بر میزان آگاهی شرکت در انتخابات بود. همچنین طرز تلقی جوانان از نوع و میزان مشارکت در امور شهری به‌عنوان وظایف شهروندی، سن پاسخگو، میزان آگاهی سیاسی خانواده و پایگاه اقتصادی، اجتماعی خانواده متغیرهای مؤثر دیگری بودند که در مجموع ۹۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کردند. میزان مشارکت در انجمن‌های داوطلبانه تنها متغیری بود که رابطه معناداری با متغیر وابسته برقرار نکرد. (Nezafat payani and Araste, 2010) بیان می‌دارد که میزان آگاهی دانشجویان از حقوق شهروندی با تأکید بر نقش برنامه درسی بیان داشت که آگاهی دانشجویان در تمامی ابعاد سه‌گانه حقوق شهروندی شامل حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی به‌طور معناداری در سطحی پایین‌تر از میانگین قرار دارد. (Shahram nia and mollaie, 2010) میزان آگاهی معلمان از سواد حقوق سیاسی و شرکت در انتخابات را بررسی و بیان داشت که میزان آگاهی معلمان از رویدادهای سیاسی-اجتماعی و شرکت در انتخابات رابطه معناداری دیده

وجود دارد. ضمن اینکه سواد حقوقی در بین مدارس دولتی، نیمه‌دولتی و غیرانتفاعی تفاوت معناداری وجود نداشت. (Policotil, 2012) در عنوان تحقیق خود با عنوان سواد حقوقی؛ توانمندسازی اجتماعی برای دموکراسی و حکومت خوب بیان می‌دارد که سواد حقوقی می‌تواند افراد جامعه را در برابر آسیب‌های اجتماعی توانمند سازد همچنین بیان می‌کند آموزش سواد حقوقی راه‌حل عملی برای تقویت بافت اجتماعی برای دموکراسی موفق است. آموزش سواد حقوقی را حق هر شهروند در راستای عدالت در جامعه می‌داند. باین حال قسمت اعظمی از وظیفه آموزش آن بر عهده نظام آموزش و پرورش عمومی است و یکی از ابزارهای اثرگذار آن یعنی محتوای آموزش و کتاب‌های درسی است. به‌علاوه بررسی‌ها نشان می‌دهد که در ایران برنامه درسی معینی تحت عنوان آموزش حقوق وجود ندارد. بر این اساس در پژوهش حاضر ماهیت سواد حقوقی و ضرورت پرداختن به آموزش آن در نظام آموزش و پرورش ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد.

روش پژوهش

از نظر طرح، این پژوهش کیفی و روش آن مطالعه موردی جمعی کیفی (Qualitative Collective Case Study) است (Clark, V. L., & 2015). رویکرد تحلیلی در تدوین چارچوب برنامه درسی آموزش سواد حقوقی بر اساس دیدگاه (Morse, 1994) رویکرد ساز ساختارسازی (recontextualizing) است. در این رویکرد محقق دانش جدیدی را در چارچوبی که دیگران ساخته‌اند قرار می‌دهد. در پژوهش حاضر نیز برنامه درسی مبتنی بر سواد حقوقی پس از کشف به‌عنوان یک دانش جدید، در چارچوب عناصر نه‌گانه برنامه درسی (Klein, 1993) شامل اهداف، محتوا، راهبردهای یاددهی - یادگیری،

مواد و منابع آموزشی، فعالیت‌های یادگیری فراگیر، زمان آموزش، فضای آموزشی، گروه‌بندی فراگیران و ارزشیابی، قرار می‌گیرد. مشارکت‌کنندگان این پژوهش متشکل از ۱۵ نفر از قضات، وکلا و متخصصین رشته حقوق و برنامه درسی می‌باشند که با رویکرد نمونه‌گیری هدفمند و روش نمونه‌گیری معیار (Criterion) انتخاب شدند. معیار کفایت تعداد مشارکت‌کنندگان، اشباع نظری (Theoretical saturation) بود. ابزار جمع‌آوری داده‌های کیفی این پژوهش، مصاحبه عمیق نیمه‌ساخت‌مند بود که در آن از تمام پاسخگوها سؤال‌های مشابهی پرسیده می‌شود، اما آنها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که مایل‌اند ارائه دهند، در این مورد مسئولیت رمزگردانی پاسخ‌ها و طبقه‌بندی آنها بر عهده محقق است. اعتباریابی داده‌های کیفی از طریق اعتبارپذیری (Credibility) و اعتمادپذیری (dependability) با استفاده از تکنیک همسوسازی داده‌ها صورت گرفت. با توجه به روش پژوهش که کیفی است، از روش تحلیل مضمون (شامل مضامین پایه، سازمان دهنده و معنای فراگیر) با استفاده از نرم‌افزار N-Vivo برای تشکیل شبکه مضامین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی استفاده شد.

یافته‌ها

پرسش پژوهش: چارچوب تدوین برنامه درسی مبتنی بر رویکرد آموزش سواد حقوقی چیست؟
از توصیف و تفسیر غنی و عمیق مصاحبه با مشارکت‌کنندگان به‌طور کلی ۴۲۵ کد اولیه استخراج گردید که پس از چندین بار مرور و خلاصه‌سازی، بر اساس تشابه و تناسب، طبقه‌بندی و ادغام شدند که در جدول شماره ۱ در قالب ۱۹۴ مضمون پایه طبقه‌بندی گردیدند.

جدول ۱. مضامین پایه برگرفته شده از مصاحبه با مشارکت کنندگان

ردیف	مضمون پایه	ردیف	مضمون پایه	ردیف	مضمون پایه	ردیف	مضمون پایه	ردیف	مضمون پایه
۱	مسئولیت اجتماعی	۴۱	آشنایی با سه قوا	۸۱	تروریسم	۱۲۱	شفعه	۱۶۱	کاوشگری به شیوه محاکم قضایی
۲	عدالت اجتماعی	۴۲	تعریف دولت و حکومت	۸۲	قتل و شبه قتل	۱۲۲	وصیت	۱۶۲	شاگرد استادی
۳	اصلاح و سالم سازی جامعه	۴۳	رابطه دولت با دولت	۸۳	مواد اعتیاد آور	۱۲۳	مواد چندرسانه ای	۱۶۳	سخنرانی
۴	توانمندسازی اجتماعی	۴۴	تعریف و انواع جرم	۸۴	حقوق کار و کارفرما	۱۲۴	متون مجازی	۱۶۴	پرسش و پاسخ
۵	تحکیم زندگی و خانواده	۴۵	تعریف مجازات و انواع	۸۵	اشخاص و خانواده	۱۲۵	نرم افزار	۱۶۵	یادگیری الکترونیکی
۶	همبستگی اجتماعی	۴۶	اهداف مجازات	۸۶	مهر	۱۲۶	فیلم مستند	۱۶۶	پروژه
۷	محیط زیست	۴۷	عناصر و ارکان جرم	۸۷	نفقه	۱۲۷	لوح فشرده	۱۶۷	بحث گروهی
۸	کنترل و تحول اجتماعی	۴۸	انواع مجازات شرعی	۸۸	طلاق و اقسام آن	۱۲۸	کتاب	۱۶۸	سمینار
۹	توانمندی حقوقی	۴۹	جرم سیاسی	۸۹	ضمانت	۱۲۹	جزوه	۱۶۹	شیوه محاکم قضایی
۱۰	کارایی حقوقی	۵۰	جرم نظامی	۹۰	ولایت قهری	۱۳۰	مجله	۱۷۰	الگوی دیدار در کلاس
۱۱	جرم زدایی	۵۱	وسایل اثبات دعوی	۹۱	انعقاد	۱۳۱	فرم حقوقی	۱۷۱	ایفای نقش
۱۲	حق دادخواهی	۵۲	جرائم منافی عفت	۹۲	اجاره	۱۳۲	بروشور	۱۷۲	شبیه سازی
۱۳	انتخاب وکیل	۵۳	جرائم دستگاه های مخابراتی	۹۳	قرض	۱۳۳	تراکت	۱۷۳	حل مسئله
۱۴	دادرسی عادلانه	۵۴	جرائم فضای مجازی	۹۴	جعاله	۱۳۴	تصاویر آموزشی	۱۷۴	توانمندی های فردی
۱۵	دانش حقوقی	۵۵	درگیری و ضرب و جرح	۹۵	حواله	۱۳۵	بازدیدها	۱۷۵	مسائل و مشکلات اجتماعی
۱۶	ادله قضایی	۵۶	توهین و فحاشی	۹۶	رهن	۱۳۶	دعوت از متخصصین	۱۷۶	داوطلبانه
۱۷	آگاهی حقوقی	۵۷	جرائم راهنمایی و رانندگی	۹۷	مزارعه	۱۳۷	گردش علمی	۱۷۷	تصادفی
۱۸	مشارکت ها در امور کشور	۵۸	تخریب و احراق	۹۸	هبه	۱۳۸	شبیه سازی ها	۱۷۸	علائق و موضوعات
۱۹	حقوق و آزادی های مشروع	۵۹	جعل و تقلب	۹۹	وکالت	۱۳۹	انجمن های علمی	۱۷۹	شفاهی
۲۰	بصیرت بخشی	۶۰	آدم ربایی	۱۰۰	ودیعه	۱۴۰	شنیدن	۱۸۰	کتبی
۲۱	آزادی عقیده و مذهب	۶۱	ماهواره و جرائم	۱۰۱	مالکیت ها	۱۴۱	گوش دادن	۱۸۱	محصول محور

۲۲	آزادی بیان و مطبوعات	۶۲	آثار و تبعات جرم	۱۰۲	قراردادها و مسئولیت مدنی	۱۴۲	مشاهده	۱۸۲	فرایندمحور
۲۳	حق برپایی آزادانه اجتماعات	۶۳	جرم	۱۰۳	ارث	۱۴۳	مرور مباحث	۱۸۳	مجازی
۲۴	آشنایی با حقوق کار	۶۴	شاکی	۱۰۴	تاجر و شرکت‌های بازرگانی	۱۴۴	نوشتن	۱۸۴	نمونه کار
۲۵	آشنایی با حقوق تولید	۶۵	مشتکی	۱۰۵	اسناد و معاملات تجاری	۱۴۵	بیان کردن	۱۸۵	عملکردی
۲۶	آشنایی با حقوق توزیع	۶۶	شکایت	۱۰۶	ورشکستگی	۱۴۶	یادداشت‌برداری	۱۸۶	توصیفی
۲۶	آشنایی با حقوق انصاف	۶۷	شکوایه	۱۰۷	دلالی	۱۴۷	مسئولیت‌پذیری	۱۸۷	پوشه کار
۲۸	کاهش هزینه	۶۸	مطالبه حق	۱۰۸	برات	۱۴۸	حل مسئله	۱۸۸	یک جلسه در هفته
۲۹	نیروی کارآمد	۶۹	خواهان	۱۰۹	چک	۱۴۹	کارگروهی	۱۸۹	کلاس
۳۰	مانع سودجویی	۷۰	خواننده	۱۱۰	سفته	۱۵۰	درگیر نمودن فراگیر	۱۹۰	رسانه‌ها
۳۱	تجارت	۷۱	اقامه دعوا	۱۱۱	مفهوم صغیر	۱۵۱	تکلیف	۱۹۱	شورای حل اختلاف
۳۲	حق مالکیت	۷۲	دادخواست	۱۱۲	حضانت	۱۵۲	تمرین و تکرار	۱۹۲	مراکز قضایی
۳۳	تعریف حق و حقوق	۷۳	مالیات	۱۱۳	دلالی	۱۵۳	تحقیق و پروژه	۱۹۳	شبکه‌های اجتماعی
۳۴	دادگستری	۷۴	خزانه	۱۱۴	شرایط	۱۵۴	خلاقیت و نوآوری	۱۹۴	فیلم‌ها
۳۵	سازمان‌های تابع دادگستری	۷۵	بودجه	۱۱۵	نکاح	۱۵۵	پرسش و پاسخ	۱۹۵	
۳۶	دادیاری	۷۶	کلاهبرداری	۱۱۶	اولاد	۱۵۶	تأمل		
۳۷	بازرسی	۷۷	احکام	۱۱۷	صلح	۱۵۷	کشف		
۳۸	تشکیلات و ساختار ادارات	۷۸	سقط جنین	۱۱۸	معاوضه	۱۵۸	کارآموزی		
۳۹	دیوان عدالت اداری	۷۹	اهانت و افترا	۱۱۹	ضمان	۱۵۹	بازدید		
۴۰	حقوق مردم در برابر دولت	۸۰	جاسوسی	۱۲۰	کفالت	۱۶۰	کاوشگری		

یادگیری، مواد و منابع کمک‌آموزشی، فعالیت یادگیرنده، زمان آموزش، فضای آموزش، گروه‌بندی و ارزشیابی است. در جدول شماره ۲، مضامین سازمان دهنده و مضامین پایه نشان داده شده است.

در مرحله بعد، بر اساس رویکرد تحلیلی بازآفرینی بافت-محور، مضامین پایه استخراج شده در درون چارچوب عناصر نه‌گانه برنامه درسی کلاین به‌عنوان مضامین سازمان‌دهنده سطح اول قرار گرفتند. این عناصر شامل هدف، محتوا، راهبردهای یاددهی-

جدول ۲. برنامه درسی آموزش سواد حقوقی

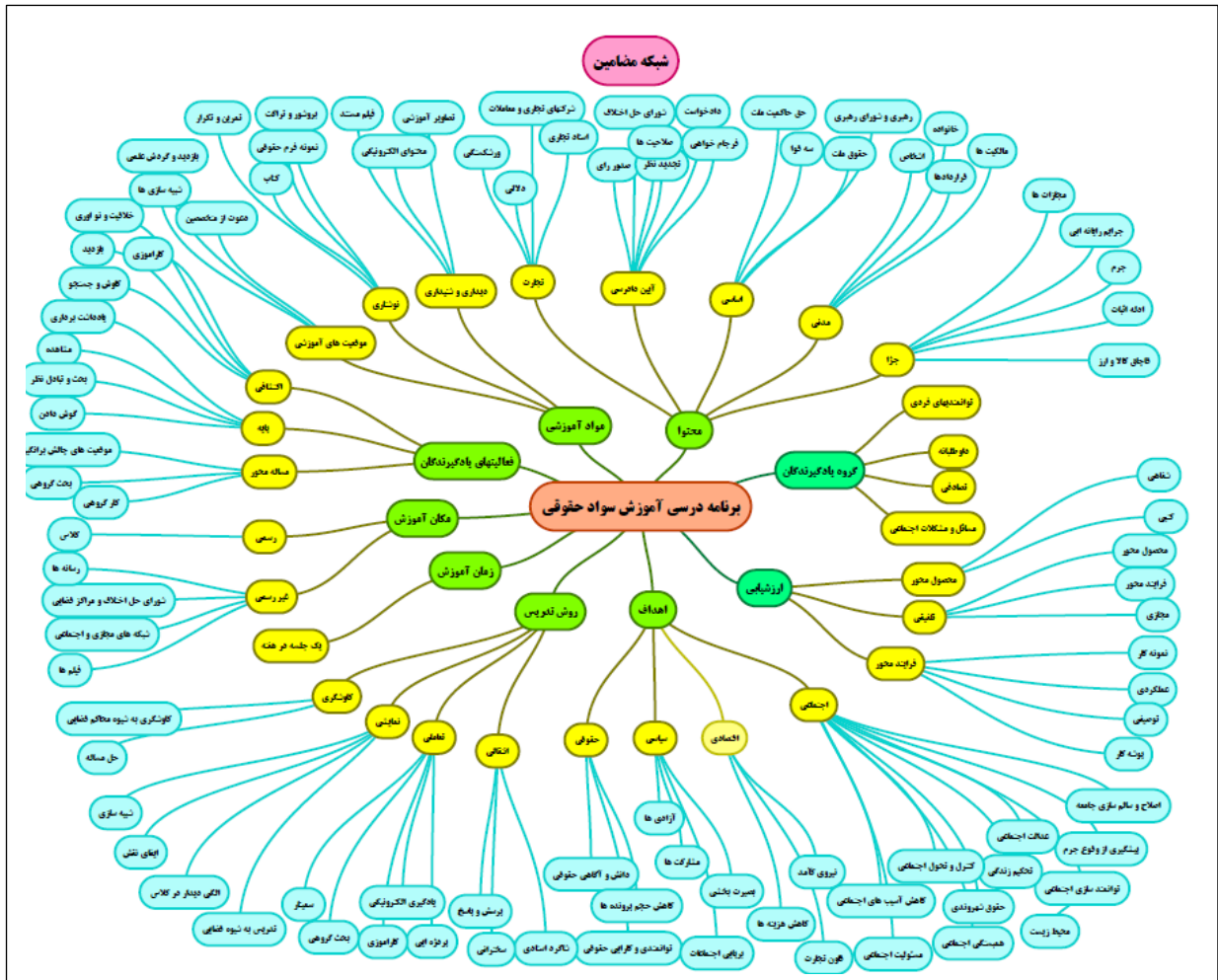
مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه
برنامه درسی آموزش سواد حقوقی	هدف	اجتماعی اقتصادی سیاسی حقوقی
	محتوا	حقوق تجارت حقوق مدنی حقوق اساسی حقوق جزا آئین دادرسی
	مواد آموزشی	دیداری - شنیداری نوشتاری موقعیت‌های آموزشی
	فعالیت‌های یادگیری فراگیرندگان	اساسی مسئله‌محور اکتشافی
	روش‌های یاددهی - یادگیری	عینی تعاملی انتقالی کاوشگری
	گروه‌بندی یادگیرندگان	توانمندی‌های فردی (مشابه، متفاوت) علائق و موضوعات تصادفی داوطلبانه مسائل و مشکلات اجتماعی
	شیوه ارزشیابی	فرایندمحور محصول‌محور تلفیقی
	زمان آموزش	یک جلسه در هفته
	مکان آموزش	رسمی غیررسمی مجازی

مطرح گردید که شامل حقوق تجارت، حقوق مدنی، حقوق اساسی، حقوق جزا و آئین دادرسی است. درزمینه مواد آموزشی آموزش حقوق مضامینی از سوی متخصصین حقوقی و برنامه درسی مطرح گردید که شامل دیداری- شنیداری، نوشتاری و موقعیت‌های

به طور خلاصه می‌توان بیان داشت که درزمینه اهداف آموزش حقوق، مضامینی از سوی متخصصین حقوقی مطرح گردید که شامل اهداف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و حقوقی است. درزمینه محتوای آموزش حقوق مضامینی از سوی متخصصین حقوقی

توانمندی‌های فردی، علائق و موضوعات، تصادفی، داوطلبانه، مسائل و مشکلات اجتماعی شکل گیرد. در زمینه ارزشیابی آموزش حقوق مضامینی از سوی متخصصین حقوقی مطرح گردید که شامل ارزشیابی فرایندمحور، محصول محور و تلفیقی است. در زمینه زمان آموزش حقوق مضامینی از سوی متخصصین حقوقی مطرح گردید که اکثراً معتقد به یک جلسه آموزش در طول هفته را دارند و در زمینه مکان آموزش حقوق مضامینی از سوی متخصصین حقوقی مطرح گردید که شامل مکان‌های رسمی و غیررسمی است.

آموزشی است. در زمینه فعالیت‌های یادگیری یادگیرندگان، آموزش حقوق مضامینی از سوی متخصصین حقوقی مطرح گردید که شامل فعالیت‌های اساسی، مسئله‌محور و اکتشافی است. در زمینه روش‌های تدریس آموزش حقوق مضامینی از سوی متخصصین حقوقی مطرح گردید که شامل تدریس عینی، تعاملی، انتقالی و کاوشگری است. در زمینه گروه‌بندی یادگیرندگان آموزش حقوق مضامینی از سوی متخصصین حقوقی مطرح گردید که معتقدند که گروه‌بندی‌ها می‌تواند بر اساس

نمودار ۱. شبکه مضامین چارچوب برنامه درسی آموزش سواد حقوقی

آموزش سواد حقوقی است، مسئولیت، همبستگی و کنترل و تحول اجتماعی از دیگر مقوله‌های اهداف اجتماعی است که باید مد نظر قرار گیرد در بحث حقوق شهروندی که آمیخته‌ای است از وظایف و مسئولیت‌های شهروندان در قبال یکدیگر، شهر و دولت یا قوای حاکم و مملکت و همچنین حقوق و امتیازاتی که وظیفه تأمین آن حقوق بر عهده، مدیران شهری (شهرداری)، دولت یا به‌طور کلی قوای حاکم است در اهداف مربوط باید توجه خاصی گردد؛ زیرا آموزش حقوق علاوه بر موارد ذکر شده می‌تواند در تحکیم خانواده‌ها نقش بسزایی داشته باشد. از دیدگاه متخصصان در اهداف اجتماعی نگاه ویژه‌ای به حقوق محیط‌زیست برای افراد شود و همه موارد ذکر شده باید منجر به پیشگیری از وقوع جرم و کاهش آسیب‌های اجتماعی که منجر به اصلاح و سالم‌سازی جامعه می‌شود گردد. در تمرکز اهداف اقتصادی مبتنی بر آموزش حقوق توجه به قانون تجارت و تربیت نیروی کارآمد است. با توجه به اینکه حقوق سیاسی عبارت از حقی است که انسان بتواند در زندگی سیاسی اجتماعی کشور خود از راه انتخاب زمامداران، مقامات سیاسی شرکت جویند و یا در تصدی مشاغل سیاسی و اجتماعی کشور خود نائلید و یا در مجامع آزادانه عقاید خود را به خوبی ابراز نماید لذا در تدوین اهداف آموزش حقوق توجه به اهداف حقوق سیاسی لازم و ضروری است. تمرکز اهداف حقوقی آموزش حقوق باید بر توانمندی و آگاهی حقوقی و افزایش دانش حقوقی برای کاهش حجم پرونده‌ها در دادگستری صورت گیرد.

از عناصر دیگری که در تدوین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی باید به آن توجه شود شکل‌گیری محتوا و سرفصل دروس است. محتوای برنامه درسی آموزش سواد حقوقی باید بتواند بر جنبه‌های حقوق تجارت، حقوق مدنی، حقوق اساسی، حقوق جزا و آئین دادرسی تمرکز داشته باشد که بتواند با انعطاف‌پذیری لازم انگیزه، خلاقیت را در فراگیران افزایش دهد. در زمینه

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های پژوهش و ادغام و خلاصه‌سازی ۱۹۴ مضمون پایه به دست آمده از مصاحبه با مشارکت‌کنندگانی بالقوه پژوهش مضامین پایه استخراج شده در چارچوب عناصر نه‌گانه برنامه درسی کلاین به‌عنوان مضامین سازمان‌دهنده سطح اول، قرار گرفتند. این عناصر شامل هدف، محتوا، راهبردهای یاددهی-یادگیری، مواد و منابع کمک‌آموزشی، فعالیت یادگیرنده، زمان آموزش، فضای آموزش، گروه‌بندی و ارزشیابی است. تتبع در تمامی مضامین سازمان‌دهنده سطح اول (عناصر برنامه درسی)، نشان داد که همه این مضامین سازمان‌دهنده هر کدام دارای تعدادی مضامین پایه است که باید در دستیابی به مضمون‌گزینشی برنامه درسی آموزش سواد حقوقی، مورد توجه قرار گیرند. ساختار هر عنصر برنامه درسی مبتنی بر آموزش سواد حقوقی، بیانگر الزامات و تمهیدات لازم آن برای مبدل شدن به عنصر برنامه درسی مبتنی بر آموزش حقوق و تمرکز هر عنصر برنامه درسی مبتنی بر آموزش حقوق، بیانگر نتایج مطلوبی است که هر یک از عناصر برنامه درسی مبتنی بر آموزش حقوق برای فراگیران خواهند داشت برنامه درسی مذکور سعی دارد ضمن بیان آموزش سواد حقوقی به افراد زمینه آگاهی و به‌روزرسانی مسائل حقوقی را بیان نماید؛ زیرا آموزش سواد حقوقی یکی از راه‌های توانمندسازی افراد برای مقابله با آسیب‌های اجتماعی است.

از دیدگاه متخصصین حقوقی از جمله اهدافی که باید در تدوین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی مد نظر قرار گیرد هدف اجتماعی است این بدین معناست که با آموزش حقوق بتوانیم افراد را به سطحی از توانمندی اجتماعی برسانیم همچنین عدالت اجتماعی همچون سایر ارزش‌های معنوی با حیات اجتماعی بشر آغاز شده است. این ارزش مهم و اساسی نسبت به سایر ارزش‌های معنوی مانند آزادی، دموکراسی، مساوات، برابری و... از جایگاه والاتری برخوردار است لذا نیاز به توجه خاص در

مراجع صالح برای اشخاص متضرر جهت احقاق حقشان امکان‌پذیر گردد. آیین دادرسی با پیش‌بینی محاکم و حق مراجعه اشخاص به دادگاه‌ها، صلاحیت و اقتدار زیادی برای رسیدگی و صدور حکم و اجرای آن به محاکم داده است تا بتوانند قانونی یا غیرقانونی بودن دعوا را بررسی نموده و موجب احقاق حق شوند در نهایت توجه به سرفصل‌های حقوق اساسی است چون حقوق اساسی پایه و مبنای حقوق عمومی است زیرا در آن ساختمان حقوقی دولت و رابطه سازمان‌های آن با یکدیگر مطرح می‌شود. در حقوق اساسی، شکل حکومت و قوای سازنده آن (مقتنه، مجریه و قضائیه) و نحوه شرکت مردم در ایجاد قوای سه‌گانه و حقوق و آزادی‌های آنان در مقابل حاکمیت مورد بحث و بررسی واقع می‌گردد؛ بنابراین باید آن را اساس و پایه قواعد حقوقی به شمار آورد.

از عناصر دیگری که در تدوین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی باید لحاظ گردد مواد آموزشی است متخصصان بیان می‌دارند مواد آموزشی می‌تواند باعث ایجاد تفکر، جلب توجه و علاقه، سرعت در یادگیری، فراهم کردن تجارب واقعی و عینی گردد و در فرایند یاددهی- یادگیری از تلفیقی از مواد مختلف استفاده گردد. در تدوین مواد آموزشی در آموزش سواد حقوقی تمرکز بر دیداری- شنیداری، نوشتاری و موقعیت‌های آموزشی است در موارد دیداری از فیلم‌ها و تصاویر آموزشی و محتوای الکترونیکی استفاده گردد در مواد آموزشی نوشتاری متخصصان معتقدند از کتاب، مجله، بروشور و نمونه فرم حقوقی استفاده گردد. دعوت از متخصصان، شبیه‌سازی‌ها و بازدید علمی نیز بخشی از مواد آموزشی متناسب با موقعیت‌های آموزشی است. از عناصر دیگری که در تدوین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی باید لحاظ گردد روش‌های یاددهی- یادگیری است در تدوین روش‌های یاددهی یادگیری تمرکز باید بر روی روش‌های عینی، تعاملی، انتقالی و کاوشگری باشد. تدریس تعاملی در مقابل تدریس نظارت و تحدید،

حقوق تجارت امروزه مسائل تجارت در جهان از اهمیت بسیاری برخوردار است و هیچ کشوری هر قدر هم از منابع مختلف بهره‌مند باشد نمی‌تواند به‌تنهایی تمام نیازهای خود را تأمین نماید و نیاز دارد با کشورهای دیگر مبادلات تجاری انجام دهد برای منظم کردن و نظم دادن به روابط بازرگانی، ورشکستگی، دلالی، اسناد تجاری نیاز به آشنایی به قوانین و مقررات خاصی است این قوانین در حقوق تجارت مورد بحث قرار می‌گیرد. در شکل‌گیری محتوای حقوق جزا توجه به مجازات‌ها و انواع آن، جرائم و انواع آن، بحث جرم، قاچاق کالا و ارز و ... ضروری است زیرا حقوق جزا مجموعه قواعدی است که بر عکس‌العمل دولت در مقابل اعمال ضداجتماعی حاکم است تا از طریق تهدید به مجازات و یا اجرای آن و یا به کار گرفتن اقدامات تأمینی یا ترتیبی اعمال مزبور را پیشگیری و عدالت نسبی و نظم و امنیت برقرار گردد. حقوق مدنی به زبان ساده هر فردی که در یک جامعه زندگی می‌کند باید از یک سری قوانین تبعیت کند تا با دیگران به اختلاف برخورد این حقوق مدنی است که حدودمرزها را مشخص می‌کند تا ما بدانیم که تا کجا اگر پیش برویم حق دیگران را ضایع نکرده‌ایم، لذا در این سرفصل توجه به حقوق اشخاص، خانواده، قراردادهای و مالکیت‌ها لحاظ گردد. تمرکز آیین دادرسی بر آن دسته از قوانین و مقررات که حقوق اشخاص را معین می‌نماید، به‌تنهایی نمی‌تواند عدالت را برپا دارد و این حقوق را تأمین بنماید بلکه مقررات آیین دادرسی به‌عنوان تضمین‌کننده حقوق ماهوی است؛ یعنی آیین دادرسی ضمانت اجرای حقوقی است که اشخاص دارند؛ بنابراین هدف آیین دادرسی تضمین این حقوق است. اگرچه وضعیت جامعه‌ای که در آن اشخاص به اختیار خود، حقوق دیگران را محترم می‌شمارند بسیار مطلوب است و در چنین جامعه‌ای مراجعه به مراجع قضایی و اجرای آیین دادرسی به حداقل می‌رسد؛ اما به‌هرحال باید راهکارهایی پیش‌بینی گردد که قانون به اشخاصی که آن را رعایت نمی‌کنند تحمیل شود تا دسترسی به

از عناصر دیگری که در تدوین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی باید لحاظ گردد فعالیت‌های یادگیری فراگیرندگان است متخصصان و مشارکت‌کنندگان بیان داشتند که در شکل‌گیری ساختار فعالیت یادگیرنده، مضامین ذیل حائز اهمیت است. فعالیت‌های اساسی که شامل "مشاهده، گوش دادن، یادداشت‌برداری، بحث و تبادل نظر" است. فعالیت‌های مسئله‌محور "کارگروهی، بحث گروهی، موقعیت‌های چالش‌برانگیز" و فعالیت‌های اکتشافی "بازدید، کاوش و جستجو، خلاقیت و نوآوری کارآموزی". فعالیت‌های فراگیران باید همه‌جانبه باشد تا از تمام ظرفیت فراگیران استفاده شود از طریق این فعالیت‌ها فراگیران در کانون و محور توجه قرار داد. عشق و علاقه به یادگیری به دور از هرگونه اجبار، موجبات فعالیت فراگیران را فراهم می‌سازد و در این زمینه تمهیدات لازم فراهم گردد فعالیت‌های یادگیرنده در آموزش سواد حقوقی نباید معطوف به زمان خاص و در مکان خاصی باشد باید فعالیت‌های به نحوی طراحی گردند که در هر زمان و مکان در فرایند یادگیری مؤثر واقع شود.

در شکل‌گیری گروه‌بندی یادگیرندگان آموزش سواد حقوقی باید به موارد زیر توجه شود.

الف) گروه‌بندی بر پایه توانایی مشابه در این نوع گروه‌بندی، دانش‌آموزان در قالب گروه‌های قوی، متوسط و ضعیف سازمان‌دهی می‌شوند. یکی از مزایای این نوع گروه‌بندی، ایجاد فرصت برای دانش‌آموزان به‌منظور کار با همتایان خود است. ب) گروه‌بندی کودکان بر اساس توانایی‌های متفاوت این نوع گروه‌بندی بر مبنای توانایی‌های مختلف دانش‌آموزان شکل می‌گیرد. گروه‌بندی کودکان بر اساس توانایی‌های مختلف برای انجام «کارهای مشارکتی و انجام واحدهای کار» مناسب است. پ) گروه‌بندی سنی گروه‌بندی بر پایه سن تقویمی دانش‌آموزان انجام می‌گیرد. این نوع گروه‌بندی بر مبنای این فرض شکل گرفته است که وقتی دانش‌آموزان با افراد هم سن و سال خودکار می‌کنند

اقتدار و تسلط یعنی آنچه عموماً در مدارس یافت می‌شوند و هدف اصلی آنها توسعه مهارت‌های نقش‌محور است، قرار دارد. رویکرد تدریس تعاملی فعالیت‌های منظم و سنجیده درباره موضوع یا مسئله‌ای خاص است که دانش‌آموزان در تعامل با یکدیگر در قالب گروه‌های چندنفره درباره آن موضوع یا مسئله به مطالعه، اندیشه، بحث و اظهار نظر می‌پردازند. یادگیری تعاملی دانش‌آموزان را برمی‌انگیزد، به‌صورت همیار با هم کار کنند تا به هدف مشترکی دست یابند. دانش‌آموزان در تلاش برای یادگیری باید همراه هم مانند یک تیم مستقل عمل کنند الگوی تدریس تعاملی در فرایند آموزش بر اساس محتوا، هدف و امکانات ممکن است به روش‌های مختلفی اجرا شود. از رایج‌ترین روش‌های تدریس الگوی تعاملی می‌توان به یادگیری از طریق بحث گروهی، سمینار، ایفای نقش، بدیعه‌پردازی، یادگیری الکترونیکی، کارآموزی نمود. آموزش کاوشگری، موجب افزایش درک علوم، گسترش تفکر خلاق و ایجاد مهارت دریافت و تحلیل اطلاعات می‌شود. در الگوی تدریس کاوشگری، دانش‌آموزان از طریق پرسیدن، ساخت فرضیه، جمع‌آوری اطلاعات و آزمایشگری، فعالیت‌هایی را در جهت رفع عدم تعادل مجدد با محیط انجام می‌دهند. الگوی کاوشگری فرصت تعامل خلاق بین یادگیرنده و محیط را از طریق ایجاد یک موقعیت مشکل‌آفرین و ابهام‌دار فراهم می‌کند. در یادگیری از طریق کاوشگری، مهم نیست که دانش‌آموزان چه می‌آموزند، بلکه مهم آن است که چگونه می‌آموزند. در تدوین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی باید تلفیقی از روش‌های یاددهی و یادگیری مورد استفاده قرار گیرد؛ یعنی علاوه بر روش‌های تعاملی، کاوشگری و انتقالی مطرح شده از روش‌های عینی مثل الگوی دیدار در کلاس درس، ایفای نقش، شبیه‌سازی و تدریس به شیوه محاکم قضایی نیز استفاده گردد.

محصول محور، ارزشیابی فرایندمحور و ارزشیابی تلفیقی و با استفاده از شیوه‌های گوناگون مانند شیوه‌های کتبی، شفاهی، مجازی، نمونه کار، عملکردی، توصیفی و پوشه کار انجام می‌شود. از عناصر دیگر عنصر زمان است بر اساس آنچه در چارچوب برنامه درس ملی به آن اشاره شد، یک جلسه ۶۰ دقیقه‌ای که شامل ۵۰ دقیقه آموزش و ۱۰ دقیقه استراحت تدوین گردیده است با توجه به اینکه زمان آموزش در حدود ۹۰ دقیقه بود مشکلاتی از جمله خستگی و ادامه کلاس فاقد بازدهی، تعداد کم ساعات استراحت و ... را داشت متخصصان و صاحب‌نظران اعتقاد داشتند که مدت ۵۰ دقیقه برای آموزش سواد حقوقی لازم و مفید است؛ لذا در تدوین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی باید به این زمان توجه شود. از عناصر دیگر مکان آموزش است تحقیقات انجام شده در جهان نشان می‌دهد بیشترین سهم یادگیری از طریق یادگیری غیررسمی حاصل می‌شود، اما آنچه عملاً در حال وقوع است تمرکز و صرف هزینه بر روی یادگیری رسمی است. فرهنگ غرب آموزش مدرسه‌ای را که دران یادگیری رسمی رخ می‌دهد اصل شمرده می‌شود و تنها مکانی است که امکان تبادل دانش از نظر اخذ مدرک برای کار وجود دارد یادگیری که خارج از سیستم رسمی آموزش‌های موسسه‌ای باشد به دلیل فرهنگ غالب بی‌اعتبار در نظر گرفته می‌شود و مدرک و یا گواهی به آن تعلق نمی‌گیرد غیررسمی نامیده می‌شود و غیراکادمیک شناخته می‌شود یادگیری غیررسمی زمانی رخ می‌دهد که یادگیرنده ترغیب می‌شود تا به شیوه‌های خودآموز چیزی را فراگیرد. ویژگی‌های یادگیری رسمی و غیررسمی معمولاً بر اساس فرآیند، موقعیت است، محیط، هدف و زمینه توصیف می‌شوند. درحالی‌که یادگیری رسمی عموماً در موقعیتی مشخص (مدرسه، دانشگاه یا کالج) رخ می‌دهد و هدف خاصی را دنبال می‌کند (درجه، دیپلم، مدرک). یادگیری رسمی معمولاً شیوه‌های مختلف یادگیری را به همراه ندارد و دانش محور است، اما یادگیری غیررسمی

پیشرفت بیشتری به دست می‌آورند. ت) گروه‌بندی فراگیران بر اساس مسائل و مشکلات اجتماعی این نوع گروه‌بندی برای انجام کارهای گروهی و انجام فعالیت‌های یادگیری مناسب است. ث) گروه‌بندی داوطلبانه در این نوع گروه‌بندی، دانش‌آموزان می‌توانند هم‌گروهی‌های خود را انتخاب کنند. این نوع گروه‌بندی به فراگیران امکان همکاری و مشارکت می‌دهد. ج) گروه‌بندی تصادفی این نوع گروه‌بندی با استفاده از اعداد، نام رنگ‌ها، فصل‌ها و ... فرصت همکاری و هم‌اندیشی تمامی دانش‌آموزان را با هم فراهم می‌کند. ارزشیابی یکی از اجزاء ضروری هر مداخله آموزشی به شمار می‌رود. از طریق ارزشیابی می‌توان میزان دستیابی به اهداف اختصاصی برنامه‌های آموزشی و نیز اشکالات و نواقص احتمالی در طراحی برنامه آموزشی پی‌برد و در صورت لزوم، فعالیت‌های آموزشی را اصلاح کرد یا بهبود بخشید. ارزشیابی سنجش اساسی و جدایی‌ناپذیر فرایند یاددهی-یادگیری است و باید به شیوه‌ای برنامه‌ریزی‌شده، منطبق با هدف‌های برنامه و هماهنگ با راهبردهای تدریس و یادگیری به صورت مستمر انجام گیرد؛ و باید بر هدف‌های منظور شده برنامه‌های آموزشی استوار باشد و برای انجام آن، متناسب با مواد درسی و هدف‌های هر درس از انواع مختلف ابزارها، فنون و راهبردهای سنجش استفاده شود. در سنجش و ارزشیابی، نه تنها بازده و نتیجه یادگیری، بلکه فرآیند و راهبردهای یادگیری دانش‌آموزان، تعیین و چگونگی و ابعاد کیفی یادگیری و روش‌های که دانش‌آموزان برای رسیدن به نتایج یادگیری، به کار می‌بندند نیز باید مورد توجه قرار گیرد و همچنین ابزارهای سنجش و اندازه‌گیری و فونونی که به کار گرفته می‌شود باید به گونه‌ای باشد تا دانش‌آموزان فرصت یابند که دانش، مهارت، توانایی، نگرش و دیگر صلاحیت‌های آموخته‌شده خود را به راه‌های مختلف نشان دهند؛ لذا در تدوین برنامه درسی آموزش سواد حقوقی استفاده از روش‌های متفاوتی چون ارزشیابی

- Klein, M. F. (1991). *A conceptual framework for curriculum decision making in the politics for curriculum decision making*. NY: state university of New York press.
- Nezafat payani and arasteh (2010) A Survey of Students' Knowledge of Citizenship Rights with Emphasis on the Role of the Curriculum, *Journal of Curriculum Studies*, spring page 53-67.. [Persian]
- Philip H. Wagner (2007). *an evaluation of the legal literacy of education and the implication for teacher preparation programs*. Education Law Association, Annual Conference, San Diego, California
- Pinar, W. F. (1995). *Understanding Curriculum*. (With William Reynolds, Patrick Slattery and Peter Tubman). New York: Peter Long.
- Power, S., & Allison, G. (Eds). (2000). *Realizing human rights: Moving from inspiration to impact*. Palgrave Macmillan.
- S.S.Patil and Lavanya. (2012). A Study On Legal Literacy Among Secondary School Students, Volume 2, *Indian Streams Research Journal*, Issue.7, Aug 2012, ISSN:-22307850-
- Saeid Mazbouhi, Mohsen Hajitabar Firouzjaee, badrosadat daneshmand. (2018). Key Curriculum Questions with a Focus on Schwab's View, *Research in Curriculum Planning*, vol15, no31, page1-17
- Saket, Mohammammad hossein (2008). *Jurisprudence*. Tehran: Sales press
- Shahramnia and molaye (2010) Teachers' Knowledge of Political Rights Literacy, *Journal of Political Science*, Sixth Year, Number One, page 135-165.. [Persian]
- Sheybani, Malihe. (2002), Sociological Analysis of status of citizenship in Lorestan. *Journal of sociology Of Iran*, part four, No
- Shybani, Maliheh (2002). Citizenship and social welfare, *Quarterly Journal of social Walfare*, first year No. 4
- Shybani, malihe. Dadvandi Tahereh. (2010). An analysis of knowlegde about citizenship rights among students. *Quarterly of journal of welfare and social development planning*, No. 5
- Soltani (2010) Assessment of faculty members' viewpoints on science education curriculum based on the nature of science. *Journal of Research and Planning in Higher Education* page 1-17.. [Persian]
- ساده‌تر بوده و تمرکزش به‌طور خاص بر؛ علاقه، اولویت‌ها و نیازهای یادگیرنده است؛ لذا متخصصین اعتقاد دارند در تدوین مکان آموزشی مناسب برای برنامه درسی آموزش سواد حقوقی مکان رسمی "کلاس درس" و مکان‌های غیررسمی "شوراهای حل اختلاف، مراکز قضایی" و همچنین از فضای آموزشی مناسب استفاده شود. به‌طور کلی آموزش سواد حقوقی به دانش‌آموزان یکی از وظایف اساسی آموزش‌وپرورش است که بخشی از آن باید در برنامه‌های درسی به فراگیرندگان ارائه شود لذا با توجه به اینکه مقوله سواد حقوقی یکی از ضروریات زندگی و از مهارت‌هایی است که همه افراد باید با مسائل مربوط به آن آشنا باشند، باید افراد نسبت به موضوع آموزش سواد حقوقی آشنایی داشته باشند تا کمتر دچار آسیب‌های اجتماعی قرار گیرند.

منابع

- Ebrahim Kafoori, k, Maleki, H., and khosravi, AL, (2015). *Investigating the role of klein curriculum in lack education in the first-grade Math from viewpoint of curriculum partnership*. research in curriculum planning, 17(44): 50 – 62.. [Persian]
- Eskandari z (2007) *Social Factors Related to Citizenship Awareness among Students of Tabriz Azad University*, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences.. [Persian]
- Fathi vajargah, koroush. (2009). *principles and concepts of curriculum planning*. Tehran: Ball publishing. [Persian]
- Fathi vajargah, koroush. (2002). citizenship Education curriculum: Hidden Priority for the Education system, *Research journal of the Humanities University of Isfahan*. [Persian]
- George Pulikuthiyil. (2012). *Legal Literacy: Social Empowerment for Democracy and Good Governance*, Jananeethi & Jananeethi Institute, Mannuthy Post, Thrissur 680651, Kerala, India.
- Katouziyan Nasser. (1998). *Philosophy of law, part one*. Tehran: publishing joint company. [Persian]

- w.laird hunter. (2010).*legal literacy,law now magazin*
- Woolfolk, A. (2001). *Educated Psychology*. Boston: Allyn and Bacon.
- Zohrevand, Razieh; Kiyamanesh, AliReza; Khosravi Zohre; Akhavan Tafti, mahnaz (2010). The relationship between school engagement with academic performance and tendency to leave school in secondary school. *Quarterly Journal of education*, 102(22): 49 – 70.